

YTTRANDE
2017-05-28

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Betänkandet SOU 2017:6 Se barnet! - En utvärdering av 2014 års vårdnadsutredning

Diarienummer: Ju2017/01226/L2

Sammanfattning

PappaBarn anser generellt att betänkandet belyser en del av de brister som finns i nuvarande lagstiftning, men det är alltför många viktiga områden som inte berörts. Vårdnadsutredningens förslag visar att förändringar är nödvändiga.

PappaBarn ser positivt på följande förslag från utredning.

- att fokus kommer flyttas från ovilja/oförmåga att samarbeta till föräldrars vilja/förmåga att samverka i frågor gällande barnet,
- att ett förprocessuellt krav införs innan tvistigt yrkande om vårdnad, boende och umgänge får framställas i domstol. Vi avstyrker dock förslaget i dess nuvarande form då det är helt otillräckligt för att hjälpa majoriteten av dem som riskerar hamna i en rättslig tvist,
- att interimistiska beslut om vårdnad ska meddelas endast om det finns särskilda skäl och
- att en kartläggning av familjerättssekreterarnas behov av kunskapshöjning görs.

PappaBarn ser negativt på följande förslag från utredning

- att allt yngre barn involveras i vårdnadstvisten, barn vill inte och ska inte behöva prata om och ta ställning för/mot sina föräldrar i samtal med okända personer,
- att utgångspunkten ska vara att barnet ska höras, samt
- det föreslagna informationssamtalet, då det är tandlöst och är av informativ och formell karaktär och utan att föräldrars åsikter eller agerande för att möta barnets bästa dokumenteras.

PappaBarn anser att lagförslagen inte är tillräckliga för att reparera de negativa följderna av 2006 års vårdnadsreform. Det finns betydligt mer att göra inom ramen för vårdnadsutredningens uppdrag. Vi saknar inom ett flertal viktiga områden, nödvändiga och kraftfulla förslag för att vårdnadsutredningens rubrik, **Se barnet!** ska bli verklighet.

Exempel på problemområden som inte har belysts i utredningen:

- avsaknaden av regler som ställer tydliga krav på föräldrar att främja barns rätt till en omfattande och kontinuerlig kontakt med sina båda föräldrar och nätverk,
- föräldrars otillbörliga påverkan av barns inställning. Detta förekommer enligt tingsrätternas bedömning i 28 % av fallen i de mål som utredningen analyserat,
- Skatteverket utfärdar sekretessmarkeringar i samband vårdnadstvist på ett rättsosäkert sätt,
- föräldrars hälsa/ohälsa som en orsak till en vårdnadstvist och insatser som löser föräldrarnas grundproblem,
- att egenmäktighet med barn inom Sverige inte beivras, utom om barnet förs utomlands, vilket ur barnets synvinkel inte är någon skillnad,
- de konflikt drivande lagar och regler som finns idag,
- den ojämna könsfördelningen och avsaknad av jämställdhet,
- avsaknad av talerätt för närstående,
- vårdnadsutredningars bristande kvalitet och rättsosäkerhet, och
- att gemensam vårdnad inte gäller vid barns födelse utom äktenskapet, i likhet med vad som gäller för gifta,

- förekomsten av falska anklagelser om våld och övergrepp,
- att domstolstrots inte beivras i vårdnads mål. Det finns idag stora möjligheter att strunta i domslut utan att detta får efterverkningar. Möjligheten till verkställighet fungerar dåligt,
- avsaknaden av alternativa tvistlösningsforum som förstanivå, för att föräldrar ska undvika en domstolsprocess,
- bristfälliga handlägningsrutiner i domstolarna, som ska kunna förbättras och påskynas, t.ex. genom Cochem-modellen, och
- behovet av mera forskning om vad som driver "oenighet" om barn efter skilsmässa eller separation.

Reflektioner om 2006 års vårdnadsreform

Vi anser att avsikterna med 2006 års vårdnadsreform i många avseenden var missriktade och har medfört en rad allvarliga negativa konsekvenser främst för barnen men också för många föräldrar och anhöriga. Som vi redovisat finns det förändringar som vårdnadsutredningen hade behövt adressera inom ramen för sitt uppdrag.

2006 års vårdnadsreform har således blivit ett stort misslyckande, därför att:

- Antalet traditionella vårdnadsfall har enligt vårdnadsutredningen, sedan 2006 ökat med anmärkningsvärda 50 %. Det är alltså fler barn som involveras i vårdnadsfall och fall tar numera längre tid att handlägga. 2006 års vårdnadsreform syftade till att den skulle minska antalet vårdnadsfall. Det blev tvärt om.
- Antalet vårdnadsfall där domstolen beslutat om ensam vårdnad har, enligt vårdnadsutredningens granskning, ökat från 45 % till 67 %. Det innebär att fler barn i praktiken inte kommer ha en nära och kontinuerlig kontakt med båda sina föräldrar.
- I 92 % av de granskade målen anförde minst en förälder ”samarbetsproblem” som skäl för sitt yrkande. Regleringen har kommit att bli konflikt drivande genom att fler barn dras in i samarbetsproblem mellan föräldrarna.
- Enligt utredningen så är det tingsrätternas uppfattning att i 28 % av de studerade målen var barnets inställning påverkad av ena föräldern. Det är många barn som tar psykisk skada på grund av att de påverkats av den ena föräldern att avskärma sig från den andra föräldern
- I 40 % av de fall utredningen analyserat, har föräldrarna tvistat tidigare. Tvister är påfrestande för alla inblandade och att genomgå flera tvister gör ont värre.

Sammantaget visar detta att barns utsatthet har ökat kraftigt sedan reformen 2006. Barnrättsperspektivet har således inte stärkts generellt sett, utan i många avseenden försämrats. De stora förlorarna på 2006 års vårdnadsreform är barnen.

8. Gemensam vårdnad, m.m.

8.4.1 Vid bedömningen av om föräldrarna ska ha gemensam vårdnad eller om en av dem ska ha ensam vårdnad ska rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att ta ett gemensamt ansvar i frågor om barnet.

PappaBarn tillstyrker förslaget.

Detta är bättre än den konflikt drivande ordning som råder idag, där en förälder gynnas av att fabricera samarbetssvårigheter. För att förslaget ska få avsedd effekt måste socialtjänsten bli bättre på att i sina vårdnadsutredningar dokumentera huruvida någon förälder inte förmår att ta ett gemensamt ansvar i frågor om barnet och på vilket sätt detta i så fall sker.

PappaBarn ser det viktigt att tillägga att den förälder som inte verkar för att barnet får tillgång till båda sina föräldrar, och därmed inte sätter barnets behov före den egna konflikten, inte ska tillerkännas huvudansvaret för barnets vård, d.v.s. ges ensam vårdnad eller boendet vid gemensam vårdnad. PappaBarns erfarenhet är att en förälder med detta beteende oftast är den problemskapande föräldern och den förälder som ofta motsätter sig stöd och hjälp, samt iscensätter samarbetsproblem och flyttar med barnet geografiskt långt bort från den andra föräldern. Sammantaget är detta ett beteende som medför ett flertal riskfaktorer för barnet, till skada för barnet, både på kort och på lång sikt.

8.4.2 Rätten får besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrar motsätter sig den vårdnadsformen.

PappaBarn tillstyrker förslaget.

2006 års vårdnadsreform innebar att lagstiftaren i praktiken överlät åt föräldrarna att avgöra vårdnadsfrågan i detta avseende, även utan någon närmare motivering till att motsätta sig gemensam vårdnad. Utredningens förslag innebär en välkommen återgång till att överlåta åt domstolen att utreda och avgöra när det är till barnets bästa med gemensam vårdnad. I valet av boendeförälder vid gemensam vårdnad bör rätten välja den förälder som bedöms ha störst sannolikhet att tillgodose barnets behov av den andra föräldern.

PappaBarn bedömer att förslaget bör leda till att färre barn förlorar kontakten med en väl fungerande förälder och sitt egna nätverk.

9. Samförståndslösningar

9.5.3 Det införs ett krav på att föräldrar som huvudregel ska ha deltagit i informations-samtal innan de i domstol framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge

PappaBarn tillstyrker i och för sig förslaget om ett förprocessuellt krav om samtal men avstyrker det i dess nuvarande form då vi anser det vara helt otillräckligt.

Förslaget är helt otillräckligt för att nå de föräldrar som har som målsättning att avskärma barnet från en kompetent och kärleksfull förälder. Detta är enligt PappaBarns erfarenhet vanligt förekommande.

PappaBarn anser att utgångspunkten vid informationssamtalet ska vara barnets rätt och behov av båda sina föräldrar. Samtalet måste utformas så att föräldrar ges incitament att medverka till lösningar för barnets framtida vård och omsorg som säkerställer barnets tillgång till båda föräldrarna. Vi anser att det i de svårare fallen krävs en serie möten, för att få föräldrarna att komma överens om en för barnet gynnsam lösning. Resultatet av samtalen ska dessutom dokumenteras, som ytterligare incitament för föräldrarna att nå konkreta resultat.

PappaBarn anser att utredaren gör en feldömning beträffande att antalet vårdnadsmål nämnvärt skulle minska genom införandet av informationssamtal enligt utredarens modell. Vår åsikt grundas på att föräldrar som väljer att inleda en rättslig process ofta har ett grundproblem som behöver lösas, vilket förslaget inte skapar förutsättningar för. Annika Rejmer, forskare vid Lunds universitet, har kommit fram till att det i intensiva vårdnadstvister ofta finns en problembild hos åtminstone en förälder. Den situationen ges inte heller möjligheter att lösas med föreslagen samtalsform.

För att samtalsintyget ska få önskvärd effekt, d.v.s. att föräldrar i större utsträckning enas i frågor om vårdnad, boende och umgänge innan en rättslig process inleds, är också innehållet i samtalsintyget av avgörande betydelse. Samtalsintyget gör ingen skillnad om det endast innehåller uppgifter av formell karaktär. Samtalsintyget måste dokumentera uppgifter om i vilken utsträckning någon förälder motverkar en samförståndslösning, föräldrarnas åsikter gällande frågor om barnet och om någon förälder inte förmår sätta barnets behov framför sina egna.

Ett samtal eller en samtalsserie enligt PappaBarns modell bör inte benämnas Informations-samtal, då detta kan förknippas med envägskommunikation och ett passivt informationsmottagande. PappaBarn anser att det av namnet bör framgå att samtalet/samtalen syftar till en dialog med föräldrarnas aktiva deltagande där det ställs krav/förväntningar på föräldrarna och att konkreta resultat ska uppnås. PappaBarn föreslår istället benämningar som "samförståndsdialog", "konfliktlösningssamtal" eller "barnfokusdialog".

PappaBarn instämmer i utredarens resonemang, att domstolen från fall till fall ska bedöma om en förälders ovilja att delta i informationssamtal talar mot hans eller hennes lämplighet som vårdnadshavare eller boendeförälder. Om utredaren menar allvar med att domstolen ska kunna bedöma detta, anser PappaBarn att det bör ställas höga krav på innehållet i samtalsintyget, så att det tydligt framgår och därmed blir möjligt för domstolen att göra detta ställningstagande. I annat fall blir samtalsintyget verkningslöst.

Utredaren har även tagit upp norska Mekling men missat just fördelen med metoden, vilken är att den ställer krav på föräldrarna att komma överens om en lösning som är bra för barnet. Något som helt saknas i vårdnadsutredningens förslag om informationssamtal. Detta är en allvarlig brist.

Som utredaren konstaterat är utgångspunkten för att informationssamtal ska leda till goda resultat, att båda föräldrarna deltar samtidigt i samtalen. Detta är många gånger en förutsättning för att föräldrarna ska kunna nå en överenskommelse. PappaBarn anser därför att det bör förtydligas att enskilda samtal endast bör ske om det finns tydliga belegg för att ett gemensamt samtal är direkt olämpligt eller omöjligt att genomföra p.g.a. att en förälder inte går att nå eller man inte vet var föräldern uppehåller sig. Skäl mot gemensamt samtal som förs fram av en förälder och som inte kan bekräftas från socialtjänst eller annan myndighet bör inte beaktas.

Enligt PappaBarns erfarenhet har lagstiftarens intention i prop. 1990/90:18 s. 30 inte uppfyllts, när det gäller tvister mellan föräldrar med en hög konfliktnivå. Samarbetssamtalen är frivilliga och utan krav på dokumentation. Samarbetssamtal omnämns närmast i förbigående i vårdnadsutredningar och då utan någon redovisning av föräldrarna som inte velat medverka till samarbetssamtal och anledningen därtill. Detta redovisas inte för domstolen, och domstolen går följaktligen miste om underlag för att ta ställning om den förälder som inte medverkat, sätter det egna intresset före barnets, och om det i så fall kan tala mot den förälderns lämplighet som vårdnadshavare.

9.5.4 Kommunerna ska, inom ramen för socialtjänstens verksamhet, ansvara för informationssamtalen och erbjuda föräldrar, där någon av dem överväger att inleda en tvist i domstol, att delta i ett sådant samtal. Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört ansvarar för att informationssamtal ska hållas. Om betydande kostnader eller olägenheter skulle uppkomma för den som ska delta i samtalet genom att han eller hon måste infinna sig i barnets folkbokföringskommun, ansvarar även den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att sådana samtal kan hållas.

PappaBarn avstyrker förslaget.

PappaBarn anser att informationssamtalet istället ska hållas i den kommun där barnet ursprungligen var folkbokfört, då det är i den kommunen som den största kännedomen om familjen finns.

9.5.7 Informationssamtal ska hållas under sakkunnig ledning

PappaBarn tillstyrker förslaget med följande reservation.

PappaBarn anser att ett minimikrav bör vara minst tre års yrkeserfarenhet inom områdena vårdnad, boende och umgänge för att självständigt kunna arbeta med att leda informationsamtal. Förutom de tre kunskapsområden som omnämns i utredningen så anser PappaBarn att det måste finnas särskild kunskap om otillbörlig påverkan av barn. Det är viktigt att samtalen sker rättssäkert och säkerställer barns behov och bästa både på kort och lång sikt.

9.5.8 Om en förälder begär informationssamtal, ska socialnämnden kalla föräldrarna till samtal. Informationssamtal ska hållas så snart det är möjligt och senast inom fyra veckor från det att samtal begärts. Om det finns särskilda skäl får samtalet hållas senare. I första hand ska föräldrarna delta samtidigt i informationssamtal. Enskilda samtal ska dock hållas, om någon av föräldrarna begär det. Socialnämnden ska utfärda ett samtalsintyg till en förälder som har deltagit i informationssamtal. Ett samtalsintyg är giltigt i ett år. Informationssamtal ska vara avgiftsfria.

PappaBarn tillstyrker förslaget.

PappaBarn anser att det bör förtydligas att enskilda samtal endast bör ske om det finns specifika skäl som talar för att ett gemensamt samtal är direkt olämpligt eller omöjligt att genomföra p.g.a. att en förälder inte går att nå eller man inte vet var föräldern uppehåller sig. Enbart motvilja från en förälder om att delta i ett samtal ska inte utgöra grund för enskilt samtal.

9.5.9 Om det finns särskilda skäl ska en domstolsprövning kunna ske även om den förälder som väcker talan inte har deltagit i ett informationssamtal

PappaBarn avstyrker förslaget.

Att kunna väcka talan utan att ha deltagit i informationssamtal bör endast godtas vid praktiska och ömmande hinder, t.ex. vid situationer som omnämns i betänkandet.

En infekterad vårdnadstvist kännetecknas av att parterna framför olika slags beskyllningar mot varandra, ofta bestående av påståenden om våld och hot etc. Enbart den omständigheten att en förälder framför dylika påståenden får inte medföra lättnader i skyldigheten att delta i informationssamtalet. Om så vore fallet skulle det nämligen innebära en kraftig urholkning av skyldigheten.

Som utredaren redovisat saknas det effektiva metoder för riskbedömningar som integrerar barnets perspektiv och det finns ett behov av att höja riskbedömningarnas kvalitet. PappaBarn anser att det finns en uppenbar risk att påståenden och falska anklagelser, till och med grundlösa polisanmälningar, kommer att kunna användas för att kringgå kravet på gemensamma informationssamtal.

9.5.10 En ny bestämmelse ska införas i socialtjänstlagen (2001:453) om kommuners skyldighet att erbjuda informationssamtal. En särskild lag som reglerar förfarandet kring samtalen ska införas. 6 kap. föräldrabalken ska kompletteras med en bestämmelse som föreskriver att informationssamtal i många fall är en processförutsättning för en talan om vårdnad, boende eller umgänge. 14 kap. 5 § äktenskapsbalken (ÄktB) ska kompletteras med en upplysning om att domstolen i vissa fall inte får pröva en förälders yrkande om vårdnad, boende eller umgänge.

PappaBarn har inget att erinra.

9.5.12 Regeringen ska ge Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ett uppdrag som tar sikte på att samordna utbildningsinsatserna för samtalsledarna.

PappaBarn har inget att erinra.

10. Medlare

10.7.2 En medlare ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet och vara lämplig för uppdraget

PappaBarn tillstyrker förslaget.

PappaBarn anser att en legitimering av medlare övervägs.

Som utredaren konstaterar finns det forskning som visar att familjemedling leder till fler överenskommelser och fler fall av gemensam vårdnad. Men att en förutsättning för en framgångsrik medling är att medlaren har en adekvat utbildning och erfarenhet.

10.7.3 Sekretess utan skadeprövning ska gälla hos domstol för uppgift som en part har lämnat till en medlare vid medling i ett mål där medlare utsetts enligt 6 kap. 18 a § föräldrabalken, om parten har gjort förbehåll om det. Den tystnadsplikt som följer av den föreslagna sekretessbestämmelsen ska ha företräde framför rätten att meddela och of-fentliggöra uppgifter.

PappaBarn har inget att erinra.

10.7.5 En medlare ska se till att barnet får relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter eller inställning i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina synpunkter, ska hans eller hennes åsikter eller inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Rätten att komma till tals ska inte vara beroende av vårdnadshavarnas inställning i frågan

PappaBarn tillstyrker förslaget, med följande reservationer.

Om medlaren enligt utredningens förslag ges i uppdrag att ge barnet relevant information och möjlighet att framföra sin åsikt eller inställning, ställer det höga krav på professionalitet och visar än mer behovet av relevant utbildning och yrkeserfarenhet samt lämplighet för uppdraget. Inte minst då det blir nödvändigt med en mognadsbedömning, för att kunna avgöra i vilken mån barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse. En vårdnadshavare bör inte vara den som avgör om barnet ska höras och om barnets åsikt och inställning ska tillmätas betydelse. En sådan bedömning görs bäst av en utomstående professionell aktör.

PappaBarn anser dock att här finns en risk att barn som annars inte är involverade eller medvetna om föräldrarnas pågående konflikt involveras i onödan. När ett barn varken har åldern eller mognaden, eller möjligheten, att lämna sin egen fria åsikt bör barnet inte höras, då det inte kan anses vara till barnets bästa. Det är inte till ett barns bästa att ge tvistande föräldrar incitament att försöka påverka barnet att ta ställning mot den andra föräldern.

11. Barnets bästa och barnets rätt att komma till tals

11.3.3 Betydelsen av barnets bästa ska komma till klarare uttryck i lagtexten. Barnets bästa ska vara avgörande inte enbart för alla beslut utan också för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge.

PappaBarn tillstyrker förslaget.

PappaBarn anser att förslaget är förenligt med barnets bästa och i linje med Barnkonventionens artikel 12.

11.3.3 Vid bedömningen av barnets bästa ska det fästas avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov före den egna konflikten.

PappaBarn tillstyrker förslaget.

PappaBarn anser att det generellt sett måste ställas högre krav på de vuxna att ta sitt föräldransvar, d.v.s. att agera på ett sätt som gör att barnets behov av båda sina föräldrar och barnets

egna nätverk säkerställs. Förslaget innebär ett välkommet skifte i fokus från föräldrarnas samarbetsvårigheter, till föräldrarnas förmåga att ta ett gemensamt ansvar i frågor om barnet. Detta är ett angeläget steg bort från den konfliktdrivande ordning som gäller idag, där en förälder kan gynnas av fabricerade samarbetsvårigheter.

11.8.5 Vid bedömningen av barnets bästa ska barnets åsikter och inställning tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad

PappaBarn tillstyrker förslaget men har en rad reservationer mot densamma.

PappaBarn är emot utredningens avsikt om att ännu yngre barn än idag ska höras och ges möjlighet att ”uttrycka sina åsikter och sin inställning” i frågor av avgörande betydelse för deras framtid. Det må låta bra, men i samband med en vårdnadstvist är riskerna för barnet med förslaget troligtvis större än nyttan. PappaBarn menar att familjerätterna generellt inte har tillräcklig kompetens att avgöra om ett barn utsätts för otillbörlig påverkan från en förälder. Barn vill ha en nära och god kontakt med sina föräldrar och det är inget man i normalfallet behöver fråga barn om. Barns uppfostran och uppväxt är ett vuxenansvar. För barnet framstår det inte som någon förmån att prata om sina föräldrar i den mycket utsatta och påfrestande situationen barnet befinner sig i vid en djupgående föräldrakonflikt.

Barn bör förvisso få komma till tals, men inte pressas att ange sin åsikt i livsavgörande frågor som är vuxenvärldens ansvar. Det finns alltid en risk att barns uttalande misstolkas. Det är oetiskt att sätta barn i den psykiskt mycket påfrestande situation att behöva ta ställning mellan sina föräldrar. PappaBarns erfarenhet är att många tvistande föräldrar använder barnet som redskap för att ”vinna” vårdnadstvisten. Barn är i en beroendeställning till sina föräldrar och är lätta att påverka, medvetet eller omedvetet. En förälders agerande som står i konflikt med barnets bästa kan därmed rättfärdigas av vad barnet uttalar. PappaBarn anser att barn enbart ska höras då ett eller båda av följande kriterier uppfylls. Barnets har ett omfattande umgänge med båda sina föräldrar eller då det är uppenbart att det finns ett skyddsbehov.

Problemet med föräldrapåverkan av barn, med avskärmning av ena föräldern som följd, kommer sannolikt att tillta med utredningens förslag.

Det finns anledning till oro över de brister som vi menar finns inom socialtjänsten vid bedömning när barn ska anses ha nått en tillräcklig mognad för att komma till tals. Bedömningsgrunderna varierar från socialtjänst till socialtjänst, från handläggare till handläggare och från gång till annan. PappaBarn efterlyser till att börja med likartade bedömningsgrunder.

Det är enligt PappaBarns erfarenhet ett stort problem att socialtjänsten i många fall inte har kompetens och metoder att avgöra barnets mognad i aktuellt hänseende. Mognad handlar inte bara om huruvida barnet har normalt med kompisar och klarar skolan på ett bra sätt. Yngre barn kan i princip aldrig förväntas förutse och förstå hur den information barnet lämnar kommer att användas och vilka konsekvenser det kan få för barnets framtid. Dessvärre råder en utbredd aningslöshet om värdet av den åsikt och inställning barn uttrycker.

Vidare är definitionen av mognad oklar. Är det barnets fysiska, känslomässiga eller kunskapsmässiga mognad som ska klargöras? I vilket fall är det svårt att föreställa sig att barnets mognad kommer att klarläggas med några mer förfinade metoder. Sannolikt kommer barnets verbala förmåga och allmänna livssituation att i praktiken bli allena styrande vid barnsamtalet.

Barn klarar inte, i motsatts till vuxna, av att tillgodose behov av och kärlek till två vuxna som strider. Barnets sätt att hantera detta, för att få en så smärtfri vardag som möjligt, är att välja mellan föräldrarna. Redan detta faktum ger anledning att alltid ifrågasätta barnets mognad.

Betänkandet saknar en konsekvensanalys och en diskussion av de risker som är förenade med att fråga allt yngre barn. PappaBarn anser att utredaren inte beaktat dessa risker. Vi ifrågasätter om handläggarna på landets familjerättsavdelningar generellt har den kompetensen som krävs för att utföra samtal med barn som befinner sig i en pressad situation mellan sina föräldrar. Vi grundar våra farhågor dels på beskrivningar från våra medlemmar, dels på nuvarande innehållet i socionomutbildningen.

Några forskningsresultat som visar att eller på vilket sätt det skulle vara till gagn för ett barn att de ges utökad inflytande i aktuellt hänseende har inte redovisats i betänkandet. Detta är en allvarlig brist. PappaBarn anser att risken är stor att om detta förslag införs kommer det få liknande förödande konsekvenser som förändringen i föräldrabalken 2006, där samarbetsproblemen infördes som en grund för ensam vårdnad.

11.8.5 En ny bestämmelse om barnets rätt att komma till tals och få information i frågor om vårdnad, boende och umgänge införs i föräldrabalken

PappaBarn tillstyrker förslaget med samma reservationer som angetts i punkten ovan, under 11.8.5.

11.8.5 Utgångspunkten ska vara att den som utför utredningen ska höra barnet och redovisa barnets åsikter eller inställning för rätten.

PappaBarn avstyrker förslaget.

PappaBarn anser inte att utgångspunkten ska vara att barn hörs, då det inte alltid kan anses vara förenligt med barnets bästa. Vi anser att en bedömning måste göras från fall till fall, där barnets ålder och mognad samt omständigheterna i det aktuella fallet är avgörande.

Att inhämta barns åsikt i infekterade vårdnadstvister i förknippat med stora risker och svårigheter. Om så likväl ska ske måste samtalet föregås av en noggrann undersökning och analys av barnets aktuella situation. Det händer alltför ofta att den ena föräldern medvetet eller omedvetet negativt påverkar barnets inställning till den andra föräldern och att barn säger sådant som de tror den ena eller båda föräldrarna önskar eller förväntar sig. Att försätta ett barn i en sådan situation kan vara direkt skadligt för barnet. Därför måste det som ett barn uttrycker, exempelvis att barnet utan konkret anledning tar avstånd från den ena föräldern, kritiskt värderas. Det är av största vikt att analysen av samtalet tydligt redovisas i socialtjänstens utredning.

I utredningen hänvisas till artikel 12.1 i Barnkonventionen, vari angetts att "Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i *stånd* att *bilda egna åsikter* rätten att *fritt uttrycka* dessa...". För att undgå att tvistande förälder påverkar barnet inför barnsamtal bör barnets åsikter endast inhämtas om det finns ett fungerande och omfattande umgänge med båda föräldrarna. Att höra ett barn som har hållits undan från ena föräldern, även under en kortare tid, medför en stor risk för att barnet inte är i *stånd* att *bilda egna åsikter* och *fritt uttrycka* dessa, i barnkonventionens mening.

Ett annat problem är dokumentationskravet och återgivningen av barnsamtalen. Vårdnadsutredningar innehåller inte alltid utförliga redovisningar av barnsamtal. Ibland återges endast lösryckta uttryck, utan att sammanhanget redovisas. Under vilka förhållanden har samtalen genomförts? Har ledande frågor ställts? Jämför med hur polisen genomför och dokumenterar förhör med barn.

11.8.5 Det ska komma till klarare uttryck att barnet som regel ska höras innan socialnämnden lämnar upplysningar till rätten inför ett interimistiskt beslut.

PappaBarn avstyrker förslaget.

PappaBarn anser inte att barn i regel behöver höras. Risken är överhängande att föräldrar i onödan drar in barnet i konflikten. Om barn likväl hörs måste det säkerställas att barnets åsikt inte påverkats av någondera föräldern.

11.8.5 Det införs en bestämmelse om att barn ska ha rätt att uttrycka sina åsikter och sin inställning i frågor om vårdnad, boende och umgänge vid samtal med företrädare för socialnämnden även om vårdnadshavarna motsätter sig detta.

PappaBarn tillstyrker förslaget.

PappaBarns erfarenhet visar att den vårdnadshavare som inte har förmågan att sätta barnets behov av båda sina föräldrar före sina egna intressen ofta har ett allmänt destruktivt beteende, genom att, försvåra utredningen, omöjliggöra insatser och påverkar barnet att ta avstånd från den andra föräldern. Det är därför viktigt att den vårdnadshavare som har detta för barnet skadliga beteende, inte ges möjlighet att hindra att barnet hörs av socialtjänsten.

11.8.6 Regeringen ska ge Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd i uppdrag att ta fram en vägledning för hur uppföljningsskyldigheten enligt 5 kap. 1 § åttonde strecksatsen socialtjänstlagen (2001:453) ska fullgöras

PappaBarn tillstyrker förslaget.

Det är PappaBarns erfarenhet och även utredarens uppfattning att socialtjänsten inte fullföljer denna skyldighet. Många socialsekreterare känner inte ens till att den finns. Enligt PappaBarns uppfattning skulle många återkommande vårdnadstvister i domstol kunna undvikas om socialtjänsten fullföljer sitt ansvar enligt detta lagrum på ett aktivt sätt.

12. Risken för att barnet far illa

Riskbedömningar

PappaBarn är djupt oroad över de konsekvenser socialtjänstens undermåliga riskbedömningar får. I dag gör socialtjänsten ofta riskbedömningar enbart på den ena förälderns obekräftade påståenden om våld och övergrepp.

Utredaren konstaterar, med hänvisning till forskning, att riskbedömningar i familjerättsliga utredningar är ett utvecklingsområde. Det saknas ett systematiskt metodstöd för riskbedömningar som integrerar barnets perspektiv och upplevelse. De riskbedömningsinstrument socialtjänstens handläggare använder sig av tar sikte på att bedöma vuxnas olämplighet och farlighet.

PappaBarn delar utredarens bedömning att det finns behov av att höja riskbedömningarnas kvalitet. Evidensbaserade bedömningsmetoder måste införas, och ett handläggningsstöd behövs. Vi ställer därför oss positiva till det uppdrag som regeringen har gett till Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF), att ta fram ett handläggningsstöd för socialtjänstens arbete med riskbedömningar i ärenden om vårdnad, boende och umgänge och som ska redovisas senast i maj 2018.

Utredningar fokuserar i huvudsak på riskbedömningar utifrån fysiskt våld. PappaBarn anser det minst lika viktigt att uppmärksamma det psykiska våldet. Barn som exempelvis förs bort av en förälder eller påverkas av en förälder att ta avstånd från den andra föräldern utsätts för psykisk misshandel, vilket skadar barnet både på kort och på lång sikt. En skada som ofta skapar en stress och otrygghet inom barnet och därmed ökar risken för att barnet kommer att behöva stöd och hjälp långt fram i livet.

Vid riskbedömningar i vårdnadsutredningar berörs i stort sett bara mäns våld mot kvinnor och barn, trots att man idag vet att kvinnors våld mot män i nära relationer i stort sett lika vanligt (BRÅs rapport 2014:8, Brott i nära relationer).

Om det finns det skäl att anta att påståendena om övergrepp är osanna ankommer det, enligt PappaBarns uppfattning, på socialtjänsten att utreda om föräldrarnas agerande kan ha sin grund i föräldrapåverkan av barnet eller annat för barnet destruktivt beteende. Om så visar sig vara fallet talar detta mot vederbörande förälders lämplighet i att ta hand om barnet.

Då riskbedömningar görs i vårdnadstvister måste rättssäkerheten säkerställas och evidensbaserade utredningsmetoder användas.

13. Allvarligt våld i familjen

13.8.4 När det är aktuellt med en vårdnadsöverflyttning på grund av allvarligt våld i familjen bör domstolen, i avvaktan på att en särskilt förordnad vårdnadshavare utses, tillfälligt kunna flytta över vårdnaden om barnet till någon annan person.

PappaBarn har inget att erinra.

13.8.5 Om det finns skäl att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn men de praktiska förutsättningarna för ett sådant förordnande för tillfället saknas och den faktiska vården om barnet är tillgodosedd får domstolen, om det finns särskilda skäl, flytta över vårdnaden om ett barn till en tillfällig vårdnadshavare. Till tillfällig vårdnadshavare får en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan utses. Endast den får utses som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget.

PappaBarn har inget att erinra.

13.8.6 En förutsättning för att en tillfällig vårdnadshavare ska kunna utses är att den faktiska vården om barnet är tillgodosedd. I övrigt har en tillfällig vårdnadshavare samma ansvar för barnet som en annan vårdnadshavare. Även en tillfällig vårdnadshavare har ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. En tillfällig vårdnadshavare är normalt också barnets förmyndare.

PappaBarn har inget att erinra.

13.8.7 En tillfällig vårdnadshavare ska ha rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren. Arvodet och ersättning för utgifter ska betalas av kommunen.

PappaBarn har inget att erinra.

13.8.8 Om en tillfällig vårdnadshavare har utsetts för ett barn, ska socialnämnden verka för att en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare i stället utses för barnet. När förutsättningar för ett sådant förordnande finns ska rätten, på talan av socialnämnden, flytta över vårdnaden från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vid handläggningen av denna fråga ska barnets förälder eller föräldrar ges tillfälle att yttra sig. Ett uppdrag som tillfällig vårdnadshavare upphör i övrigt under samma förutsättningar som ett uppdrag som särskilt förordnad vårdnadshavare. Om en tillfällig vårdnadshavare entledigas eller dör, ska rätten efter ansökan av socialnämnden utse en annan person att vara tillfällig vårdnadshavare.

PappaBarn har inget att erinra.

13.8.9 En faderskapsbekräftelse ska kunna godkännas av en tillfällig vårdnadshavare för barnet. En tillfällig vårdnadshavare ska få föra barnets talan om fastställelse av faderskap eller föräldraskap. En tillfällig vårdnadshavare ska kunna lämna samtycke till adoption av barnet. Socialnämnden ska få lägga ner en påbörjad utredning om faderskapet, om det har lämnats ett samtycke av en tillfällig vårdnadshavare till adoption av barnet. När en dom eller beslut om att vårdnaden flyttas till en tillfällig vårdnadshavare har vunnit laga kraft ska ett meddelande sändas till överförmyndaren.

PappaBarn har inget att erinra.

14. Barn och föräldrar med skyddade personuppgifter

14.6.1 Om uppgift om var barnet är folkbokfört är sekretessbelagd tas frågor om vårdnad, boende eller umgänge och verkställighet också upp av rätten i den ort där någon av parterna har sin hemvist. Även Stockholms tingsrätt är behörig domstol i sådana mål och ärenden när uppgifter om var barnet och båda parterna är folkbokförd är sekretessbelagda. Om uppgift om var svaranden är folkbokförd är sekretessbelagd, är även rätten i den ort där käranden har sin hemvist behörig domstol i underhållsmål. Om uppgifter om var båda parterna är folkbokförda är sekretessbelagda, är också Stockholms tingsrätt behörig domstol. I äktenskapsmål är Stockholms tingsrätt även behörig domstol om bara en av makarna har hemvist här i landet och om uppgift om var den

maken är folkbokförd är sekretessbelagd eller om uppgifter om var båda makarna är folkbokförda är sekretessbelagda.

PappaBarn har inget att erinra.

14.6.3 Om någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnad, umgänge eller förmynderskap för ett barn som har skyddade personuppgifter, får även socialnämnden i den kommun där barnet närmast dessförinnan var folkbokfört göra en framställning eller ansökan hos domstol.

PappaBarn avstyrker förslaget.

Socialnämnden som kan ha varit delaktig i processen att utverka skyddade personuppgifter blir därmed part i målet och är inte rätt instans att göra sagda framställning.

14.6.4 Regeringen ska ge Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) i uppdrag att ta fram vägledning för hur arbetet med upplysningar och utredningar om vårdnad, boende eller umgänge bör bedrivas när barnet eller en förälder har skyddade personuppgifter. Regeringen ska ge Domstolsverket i uppdrag att ta fram en mall till vägledning som domstolarna kan använda vid den praktiska hanteringen av mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge där det förekommer skyddade personuppgifter.

PappaBarn tillstyrker förslaget.

Se vidare under rubriken Sekretessmarkeringar nedan.

14.7 Den kommun där barnet är folkbokfört ska se till att informationssamtal som avses i 5 kap. 3 a § socialtjänstlagen (2001:453) kan hållas. Om uppgift om var barnet är folkbokfört är sekretessbelagd ansvarar även den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd för att sådana samtal kan hållas. Om uppgifter om var barnet och båda föräldrarna är folkbokförda är sekretessbelagda, kan en förälder begära ett informations-samtal i valfri kommun. Om uppgift om var barnet är folkbokfört är sekretessbelagd har även socialnämnden i den kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd behörighet att pröva om ett mellan föräldrarna träffat avtal om vårdnad, boende eller umgänge ska godkännas. Om även uppgifter om var båda föräldrarna är folkbokförda är sekretessbelagda har socialnämnden i samtliga kommuner en sådan behörighet.

PappaBarn har inget att erinra.

15. Handläggningen av mål om vårdnad, boende och umgänge

15.3.3 Det ska tydliggöras att ett interimistiskt beslut om vårdnad endast ska meddelas i undantagsfall. För att domstolen ska meddela ett sådant beslut ska det krävas särskilda skäl.

PappaBarn tillstyrker förslaget.

Interimistiska beslut har ofta en styrande inverkan på det slutliga avgörandet och tenderar att permanentas genom den så kallade kontinuitetsprincipen. Interimistiska beslut om vårdnaden bör därför endast fattas om det finns starka skäl, t.ex. om barnet annars riskerar att fara illa. Om gemensam vårdnad gäller, så bör den således bestå tills vårdnadsfrågan har utretts utförligt och domstolen slutligen avgjort målet.

PappaBarn vill särskilt framhålla vikten av att vid interimistiska beslut om boende och umgänge särskilt vikt fästs vid barnets behov av en nära kontakt med sina båda föräldrar.

15.4.9 Det införs en bestämmelse som innebär att en utredning om vårdnad, boende och umgänge, enligt huvudregeln, ska vara slutförd senast inom fyra månader.

PappaBarn tillstyrker förslaget om en tidsgräns men anser att utredningstiden som längst ska vara 3 månader. Tidsaspekten är av oerhört stor vikt p.g.a. barns annorlunda tidsuppfattning.

En effektiv och kompetent familjerätt ska inte behöva mer tid än så för att utföra en utredning. Se nedan under rubriken ”Förslag från PappaBarn – 3. Centralisering av vårdnadsutredningar”.

15.5.6 Sekretessbrytande bestämmelser införs för socialnämnd beträffande inhämtande av uppgifter från annan socialnämnd vid upplysningar och snabbupplysningar

PappaBarn tillstyrker förslaget.

15.8.6 En ny bestämmelse om fördelningen av rättegångskostnader ska införas. Bestämelsen ska göra det möjligt att, om det finns särskilda skäl, fördela rättegångskostnaderna mellan parterna efter vad som är skäligt.

PappaBarn tillstyrker förslaget.

Verkställighetsärenden kan aktualiseras när en förälder inte följer vad som har beslutats i dom. Det borde därför många gånger vara rimligt att motparten får ersätta sökanden för dess rättegångskostnader. En bestämmelse som gör det möjligt att, om det finns särskilda skäl, fördela rättegångskostnaderna mellan parterna efter vad som är skäligt är därför ett steg i rätt riktning.

PappaBarn anser att utredaren bör överväga en ordning där motparten står för sökandens rättegångskostnader, eller åtminstone där rättegångskostnaderna som regel fördelas mellan parterna. Detta för att råda bot på det incitament som lagen idag ger föräldrar att utan konsekvenser obstruera och försvåra domstolsbeslut om vårdnad, boende och umgänge.

Se vidare nedan under rubriken "Förslag från PappaBarn – 1. Verkställighet vid försvårande av umgänge"

15.9.5 Regeringen ska ge Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd i uppdrag att kartlägga hur behovet av utbildningsinsatser för familjerättssekreterare närmare ser ut

PappaBarn tillstyrker förslaget.

Detta är ett mycket viktigt område och PappaBarn ser positivt på att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF, får uppdraget att se hur utbildningsinsatser till familjerättssekreterare kan förstärkas. PappaBarns erfarenhet är att många familjerättssekreterare inte har den kompetens som krävs för att genomföra riskbedömningar och göra vårdnadsutredningar som har hög kvalitet och är rättssäkra.

Våra erfarenheter visar att det finns stora brister hos familjerättssekreterarna inom följande områden:

- Kunskap om de rekommendationer som finns gällande hur en vårdnadsutredning ska genomföras och vad en utredningsrapport ska innehålla,
- Utredningsmetodik som grund för att vårdnadsutredningarna ska ha en hög kvalitet och därmed blir rättssäkra,
- Hur man gör riskbedömningar,
- Kunskap om otillbörlig påverkan av barn som leder till avskärning av ena föräldern
- Hur samtal med barn ska genomföras. Det krävs adekvat utbildning för den som genomför barnsamtal samt ett analysförfarande,
- Förmågan att kunna identifiera högkonfliktfamiljer - high conflict families,
- Verktyg för att bättre kunna genomföra samarbetsamtal,
- Vikten av både ett kortsiktigt- respektive långsiktigt perspektiv för de rekommendationer som ges i vårdnadsutredningar,
- Ett jämställt arbets- och tankesätt. Ett examensarbete från 2013, från Uppsala universitet, visar att då ensam vårdnad döms, tillerkänns mamman vårdnaden i 73 % av fallen. Domstolen följer oftast vårdnadsutredarens rekommendation. PappaBarn har i ett eget statistikprojekt granskat tio stycken domar från 2016 från var och en av landets 48 tingsrätter och har kommit fram till ett liknande resultat. Slutsatsen blir att familjerätten inte har ett jämställt arbets- och tankesätt, och
- Hur barns mognad definieras, och det på ett korrekt och relevant sätt för en vårdnadsutredning

Förslag från PappaBarn

1. Verkställighet vid försvårande av umgänge

Utredaren har i mångt och mycket fokuserat på vårdnadsfrågan, men problemet med att hantera försvårande av umgänge enligt dom, har utredningen inte belysts i tillräcklig omfattning. En förälder har idag mycket goda möjligheter att systematiskt förhindra och försvåra barnets umgänge med den andra föräldern. Enligt PappaBarn sker detta i en stor omfattning och det är barnen som är förlorare. Det saknas sanktioner och verktyg för att förhindra detta, då verkställighetsinstitutet i stort sett enbart fungerar vid omfattande umgängessabotage. D.v.s. när en förälder påtagligt trotsar domstolsbeslut och mer eller mindre håller barnet borta från den andra föräldern.

PappaBarns förslag

Den förälder som inte medverkar till att fastställd dom om umgänge följs och därigenom tvingar den andra föräldern att begära verkställighet för att kunna utöva den umgängesrätt förälder tilldömts, ska åläggas att betala bägge parter rättegångskostnader. Detta ska inte gälla i de fall då det finns sådana skäl som gör att umgänge enligt dom är direkt olämpligt.

Förväntade konsekvenser av förslaget

Förslaget kommer medföra att fler föräldrar kommer medverka till att domslut om umgänge kommer följas. Det gör att fler barn kommer kunna behålla den så viktiga och livsavgörande kontakten med båda sina föräldrar. Barnen är alltså vinnarna på detta förslag.

2. Obligatorisk uppföljning av följderna för barnen

I dag gör familjerätterna ingen systematisk och obligatorisk uppföljning av hur utvecklingen varit för de familjer som varit delaktiga i en vårdnadsutredning, vilket i sig är ytterst anmärkningsvärt. Familjerätterna brukar erbjuda ett uppföljningssamtal ca sex månader efter att vårdnadsutredningen blivit klart, men det är frivilligt. Det gör att den förälder som inte medverkar till att barnet ska ha ett nära och god kontakt med båda sina föräldrar kan ”hålla sig undan” genom att inte gå på detta möte.

Eftersom familjerätterna inte gör någon uppföljning av en familjs utveckling efter tingsrättens dom, kan de inte heller se vad konsekvenserna blev av den rekommendation som de lämnat i utredningen. Något PappaBarn finner ytterst anmärkningsvärt. En rekommendation som domstolen oftast, men inte alltid, följer. Detta innebär också att familjerätterna inte lär sig vilka rekommendationer som är bra respektive dåliga i olika situationer. Det enda sättet för familjerätterna att lära sig och utveckla kunskaper och metoder är att följa upp familjers utveckling.

PappaBarns förslag

PappaBarn föreslår att familjerätterna 6 respektive 18 månader efter att vårdnadsutredningen slutförts, ska genomföra en för båda föräldrarna obligatorisk uppföljning av familjens utveckling. Dessa uppföljningar ska dokumenteras, och bli tillgängliga för domstolen vid eventuella framtida tvister.

Förväntade konsekvenser av förslaget

Förslaget kommer troligen medföra att familjerätterna kommer känna ett större ansvar för sina rekommendationer, då resultatet följs upp. Familjerätternas erfarenhet och kompetens om effekterna på barnens liv och uppväxt, som resultat av deras rekommendationer, och oftast tingsrättens beslut, kommer kraftigt att öka. Det gör att familjerätterna på ett bättre sätt kan förbättra sina rekommendationer med barnets behov och bästa i fokus.

Förslaget kommer på kort sikt kräva en del insatser, men på längre sikt kommer åtgärden att medföra en besparing med barnen som de stora vinnarna.

3. Centralisering av vårdnadsutredningar

PappaBarn ser allvarligt på att handläggningstiderna för utredningar om vårdnad, boende och umgänge varierar kraftigt och att föräldrar kan bedömas olika beroende på vilken kommun de tillhör. En anledning till det anser vi vara att kunskap och erfarenheter finns på för många olika ställen, vilket också gör att det blir svårare att utveckla verksamheten. Familjerätten är för decentraliserad, då det gäller hanteringen av vårdnadsutredningar. Detta är i slutändan ett hot mot rättssäkerheten, som även ger utslag i domstolarnas beslut om vårdnad, boende och umgänge. Kvaliteten i vårdnadsutredningar är i många fall bristfällig. Förbättrad kvalitet kan uppnås via styrande verktyg och en centraliserad handläggning.

PappaBarns förslag

PappaBarn föreslår en centralisering av vårdnadsutredningarna, t.ex. läns- eller kommunalvis, där länets/kommunens kompetens inom området samlas och utvecklas.

Förväntade konsekvenser av förslaget

PappaBarn bedömer att handläggning och bedömning av ärenden kommer bli mer enhetlig och rättssäker, då större kompetens samlas på färre enheter. Det blir enklare att tillsätta extra resurser och experter där så behövs och det kommer att bli lättare att ha ett kunskapsutbyte mellan det färre antalet enheterna. Utredningarnas kvalitet kommer att förbättras och handläggningstiderna kan hållas inom vad som föreskrivs.

4. Behovet av metod- och kompetensutveckling vid handläggning av ärenden med skyddade personuppgifter

Betänkandet behandlar i kapitel 14 vårdnadsfall där det förekommer skyddade personuppgifter. Utredaren återger uppgifter från Skatteverket, som uppgett att enligt verkets praxis är en förutsättning för en sekretessmarkering att det finns ett konkret och allvarligt hot som riktas mot den enskilde. Därutöver finns inga formella krav för att få en sekretessmarkering. Skatteverket gör nästan alltid en förfrågan till Polismyndigheten om ett yttrande angående hur allvarlig den potentiella hotbilden mot personen är. I Skatteverkets beslutsunderlag finns också ofta ingivna intyg från socialtjänsten. Skatteverket bifaller enligt egen uppgift aldrig en ansökan om sekretessmarkering bara på uppgifter från en enskild, utan sådana uppgifter måste vinna stöd av annan utredning i målet.

PappaBarn har under lång tid uppmärksammat problematiken med skyddade personuppgifter i vårdnadsfall, och välkomnar utredningens erkännande av problematiken. Problemet är dock mer djupgående än vad som framgår av Skatteverkets svar till utredningen. PappaBarn har bland sina medlemmar uppmärksammat fall där socialtjänsten eller kvinnojourer enbart på uppgifter från en enskild lämnat intyg om skyddsbehov, och där polisen enbart på socialtjänstens och kvinnojourens uppgifter lämnat yttrande om hotbild till Skatteverket.

I de fall som vi har granskat så har inte socialtjänsten inhämtat andra uppgifter än de som kommer från ena föräldern. Och Skatteverket har utifrån dessa uppgifter beslutat om skyddade personuppgifter. Allt detta utan att den andra föräldern ens hörts av någon av de inblandade aktörerna. Och utan möjlighet att överklaga beslutet. Det är inte en rättssäker process.

Enligt PappaBarns erfarenhet är det alldeles för enkelt att få skyddade personuppgifter beviljade i samband med vårdnads mål, utan något tillförlitligt underlag för beslutet. Skyddade personuppgifter används sedan för att skilja ett barn från den andra föräldern och vinna fördelar i domstolsprocessen. Det kan i sin tur leda till att ett barns rätt till kontakt och umgänge med den andra föräldern förhindras och det på felaktiga grunder. Detta överensstämmer väl med de av vårdnadsutredningen granskade fallen, som visar att tingsrätten inte gör någon egentlig prövning av om det finns skäl för de skyddade personuppgifterna, dömde i samtliga granskade fall till ensam vårdnad för mamman, och att den omständigheten att barnet har skyddade personuppgifter ofta har betydelse vid avgörandet av sakfrågorna i målet. Skatteverkets sekretessmarkering ska enligt Skatteverkets egna uppgifter, inte ha någon direkt påverkan på utgången av ett vårdnads mål då markeringen inte säger något om föräldrarnas lämplighet. Enligt PappaBarns erfarenhet stämmer dock inte detta synsätt om rättstillämpningen med verkligheten.

PappaBarn delar Folkbokföringsutredningens (SOU 2009:75) bedömning att det är ett problem att det saknas möjlighet till överprövning av Skatteverkets beslut om skyddade personuppgifter. Det är en stor brist på rättssäkerhet att denna möjlighet saknas. Problematiken med skyddade personuppgifter har likheter i verkan med kontaktförbud (lag 1988:688), med skillnaden att det senare omgärdas av en rättsordning.

I vårdnadsutredningens uppdrag ingår inte att utvärdera tillämpningen av de olika regelverken om skyddade personuppgifter. Av utredningens direktiv (2014:84) framgår dock att i arbetet med att utvärdera reformen ingår, förutom förändringar i regelverket, att överväga om det finns behov av att vidta andra åtgärder, t.ex. när det gäller metodutveckling, kompetens- och erfarenhetsutbyte. Utredaren har alltså inte varit hindrad att ta upp andra närliggande frågor. PappaBarn anser att det finns mer att göra inom ramen för utvärderingen av 2006 års vårdnadsreform.

PappaBarns förslag

Domstolarnas möjlighet till egna prövningar och bedömningar av om det finns skäl för de skyddade personuppgifterna vid avgörandet av själva saken i vårdnads mål ska stärkas. Dessutom bör det göras en utvärdering av behovet av metod- och kompetensutveckling inom socialtjänstens, polisens och Skatteverkets handläggning av ärenden med skyddade personuppgifter och i domstolarnas handläggning av vårdnads mål där skyddade personuppgifter förekommer. Domstolarna gör t.ex. redan idag egna riskbedömningar, som ibland går emot socialtjänstens riskbedömningar.

Förväntade konsekvenser av förslaget

Tingsrätten ges möjlighet att pröva alla aspekter av vårdnads mål, inklusive sekretessmarkering beslutade av Skatteverket.

5. Närstående ska ges talerätt om umgänge

PappaBarn anser att i debatten av barns behov, får inte barns behov av närstående tillräckligt stort utrymme. Socialtjänsten använder i praktiken inte sig av möjligheten att via domstol befrämja barnets behov av sina mor- och farföräldrar och andra som står barnet nära. I många fall finns inom denna krets de viktigaste personerna i barnets tillvaro, ibland rentav viktigare än föräldrarna. Det kan exempelvis vara i ett läge då föräldrarna är fullt upptagna med egna problem som missbruk eller slitningar i sina relationer med nya partners.

För barnet kan det då vara någon i den äldre generationen som står för tryggheten och kontinuiteten i tillvaron. Mor- och farföräldrar har ofta även tid över som de både kan och vill ägna åt barnbarn. De är med andra ord en mycket stor tillgång för barnen. Dessa anhöriga kan också vara de enda personer som har egentlig inblick i och förståelse för barnets situation. Avskärmas dessa personer från barnet går barnet kanske miste om en ”räddare i nöden”. Därigenom kan väsentlig information om barnets belägenhet även undanhållas socialtjänsten.

PappaBarns förslag

Att närstående ges talerätt om umgänge.

Förväntade konsekvenser av förslaget

Även om föräldrar tvistar ges barnen möjlighet att få tillgång till sina andra närstående som med stor sannolikhet kan vara en stor resurs och på flera sätt en viktig tillgång för barnen under en påfrestande tid i barnets liv.

6. Kvalitet och rättssäkerhet i vårdnadsutredningar

PappaBarn har under sina tio år granskat ett stort antal vårdnadsutredningar, från hela landet. Vår erfarenhet säger att kvaliteten på vårdnadsutredningarna är mycket varierande. Men det allvarligaste är att kvaliteten överlag är undermålig. Generellt möter utredningarna inte upp mot de riktlinjer som finns i handboken ”Vårdnad, boende och umgänge”, som de flesta familjerätterna använder. Utredarna använder inte heller i tillräcklig omfattning evidensbaserade utredningsmetoder, för att säkerställa att de har hög kvalitet och är rättssäkra. Det är vanligt förekommande att utredningarna saknar metoder som källkritik, precisering och replikering. Detta är mycket allvarligt och barnen är som vanligt de stora förlorarna. PappaBarns åsikt är att många vårdnadsutredningar är rättsosäkra, främst på grund av total avsaknad av kvalitetssäkringsprocess, värd namnet.

PappaBarns förslag 1

Att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF, får uppdraget att säkerställa att de vårdnadsutredningar som familjerätten gör möter upp mot rekommendationer som finns om hur en vårdnadsutredning ska utformas och vad en utredningsrapport ska innehålla. I uppdraget ska också ingå att säkerställa att evidensbaserade utredningsmetoder används.

PappaBarns förslag 2

Att en obligatorisk kurs om 10 p i utredningsmetodik införs i socionomprogrammet.

Förväntade konsekvenser av förslag 1 och 2

Fler vårdnadsutredningar har en högre kvalitet och blir rättssäkra, vilket kommer att underlätta domstolarnas bedömningar. Med högre kvalitet på vårdnadsutredningarna kommer troligen färre föräldrar och barn behöva uppleva upprepade tvister i tingsrätt och besluten, ur barnets perspektiv, bli bättre.

7. Erbjudande om samtal med psykolog eller terapeut

Statistiken säger att cirka 75 % av alla gifta skiljer sig under förhållandevis ordnade former, men 25 % klarar inte av det och hamnar i en vårdnadstvist. Forskare har kommit fram till att bland dem som hamnar i en vårdnadstvist, ofta finns en problembild, exempelvis beteendestörningar, hos ena eller bägge föräldrarna. PappaBarns kontakt med våra egna medlemmar bekräftar detta. Som situationen är idag förbiser familjerätten alltför ofta detta faktum och utreder inte saken tillräckligt. Familjerätten måste beakta att detta inte är något som en förälder vill informera om, då det kan ligga föräldern till last i en framtida rättslig process.

PappaBarns förslag

Det måste tillföras resurser och kompetens att utreda om föräldrarnas ohälsa är en bakomliggande faktor till vårdnadstvisterna och även hur man i de fall det är så, kan stötta föräldrarna. Föräldrar ska erbjudas samtal med exempelvis psykolog eller terapeut.

Förväntade konsekvenser av förslaget

Bättre förutsättningar skapas för att få större kännedom om föräldrarnas ohälsa. Därmed kan fler föräldrar få stöd och hjälp att lösa sitt grundproblem. Därmed kommer sannolikheten för en rättslig process minska.

8. En riktig förstainstans som kan lösa föräldrarnas konflikt

Idag saknas en riktig förstainstans som har kompetens, resurser, mandat och det uttalade målet att hjälpa och ställa krav på föräldrar så att de inte hamnar i en rättslig tvist. PappaBarns uppfattning är att familjerätterna allt för snabbt och enkelt ger upp försöken att nå en lösning med omfattande umgänge för barnet med båda sina föräldrar.

Alla insatser som socialtjänsten erbjuder föräldrar bygger på frivilligt deltagande. Det möter inget hinder för en förälder att vara destruktiv och konsekvent kan säga nej till alla förslag och rekommendationer om insatser och hjälp och därmed stoppa alla konstruktiva initiativ. PappaBarns erfarenheter är att socialtjänsten inte förmår stoppa en krånglande förälder innan en rättslig process inleds. Konsekvensen blir att den obstruerande föräldern orsakar en ofta lång och slitsam rättslig process.

Vi anser att detta är en mycket problematisk situation, som kräver en förändring. En krånglande förälder ska inte kunna styra processen. PappaBarn anser att socialtjänsten måste bli bättre på att motivera föräldrar att finna samförståndslösningar. Föräldrarna måste ges starka incitament att medverka till en för barnet gynnsam lösning med omfattande umgänge med båda föräldrarna och utan en rättslig process, där egentligen alla i slutänden står som förlorare.

Utredningen saknar nya konkreta och konstruktiva förslag och idéer som kan hjälpa föräldrarna att lösa de faktiska grundproblemen, som ofta ligger till grund för konflikten och gör att de inte kan komma överens i frågor som rör barnet. Det saknas förslag som skulle kunna hindra att en rättslig process överhuvudtaget startas eller att upprepade rättsliga processer uppstår. Varje rättslig process är ett stort misslyckande. I betänkandet redovisas uppgifter som visar att i de mål som har studerats har det i 40 % av fallen funnits tidigare processer mellan föräldrarna. Siffran är alarmerande och upprepade tvister måste undvikas.

PappaBarns förslag

Att socialtjänsten efter en erforderlig kompetenshöjning blir en riktig förstainstans med krav och dokumentation som hjälper och tvingar föräldrarna att kunna hantera sin konflikt och sitt grundproblem, så barnets behov av och rätt till båda sina föräldrar tillgodoses.

Förväntade konsekvenser av förslaget

Antal vårdnadstvister skulle troligen bli färre och vårdnadsprocessen avgöras på kortare tid.

PappaBarn saknar följande i betänkandet

Cochem-modellen

Utredningen har försummat att analysera den tyska Cochem-modellen. Modellen innebär en snabb handläggning i domstol, med krav på föräldrarna att komma fram till ett för barnet bra ordning. Om en förälder inte medverkar placeras barnet hos den förälder som bäst bedöms komma att tillgodose barnets tillgång till båda föräldrarna.

Den ojämna könsfördelningen och avsaknad av jämställdhet

Könsfördelningen bland socialsekreterare och andra anställda inom familj- och socialpolitiken är mycket snedvriden. Som ett exempel kan nämnas att den nya myndigheten MFOF, där alla 16 anställda är kvinnor. Ett annat exempel är att i denna aktuella vårdnadsutredning är endast två män av dryga dussintalet sakkunniga och experter. Då domstolen dömer till ensam vårdnad tillerkänns mamman den i ca 75 % av fallen. Det kan antas att manligt tänkande och synsätt gällande barn kommer till korta. Det saknas diskussion och initiativ kring denna obalans, likt de om behovet av fler kvinnor i företagsstyrelser och andra maktpositioner i samhället.

Falska anklagelser

PappaBarn anser att utredaren inte i tillräcklig omfattning beaktat problematiken kring falska anklagelser, då dessa ofta får en avgörande betydelse i processen. Vanligtvis leder falska anklagelser inte till någon nackdel vid domstolsbedömning av en anklagande förälderns lämplighet. Enligt vår uppfattning är tillgripande av falska anmälningar ett tecken på olämplighet som borde få genomslag vid bedömningen och beslut om vårdnad och boende.

Egenmäktighet med barn

Lagändringen från 1 juli 2014, om egenmäktighet med barn har blivit ett misslyckande. Detta berörs inte i utredningen. Att föra bort ett barn inom landet, under gemensam vårdnad, ses som ett ringa brott och sanktioner mot den förälder som betar sig på detta sätt uteblir. Bortförande av barn inom landet borde, såsom gäller om barnet förs utomlands, bedömas som grovt då det för barnet får liknande följder. PappaBarns erfarenhet är att det är en vanlig taktik, för att "vinna" vårdnads mål med stöd av kontinuitetsprincipen. Detta är ett område där ett för barnet skadligt föräldrabetende inte leder till sanktioner mot en krånglande förälder.

Vetenskapliga studier

PappaBarn anser att utredaren inte i tillräcklig omfattning beaktat vetenskapliga studier som exempelvis Chess-projektet som visar att växelvis boende är bra för samtliga barn oavsett ålder. Information från vetenskapliga studier tas endast upp marginellt i betänkandet.

Alternativa idéer och tankar för konfliktlösning saknas

Det finns behov av att utveckla alternativa konflikthanteringsmetoder med syftet att i ett tidigt skede involvera barns sociala nätverk. Exempelvis genom familjeråd, nätverksmöten mm.

Ekonomiska incitament

Betänkandet har inte beaktat de ekonomiska incitament som idag finns att driva vårdnadsprocesser med syfte att få pengar.

Föreningen PappaBarn – barns bästa i skilda världar

Anders Fors, Börje Eriksson, Farouk Medina, Jan Angner och Matts Hertsberg